

Een hoogtemeting uit je duim zuigen

Zeker over onzekere resultaten

Karel Kok

Humboldt-Universität zu Berlin

WND – 17 December 2022

Erasmus+

Introductie – Over mij

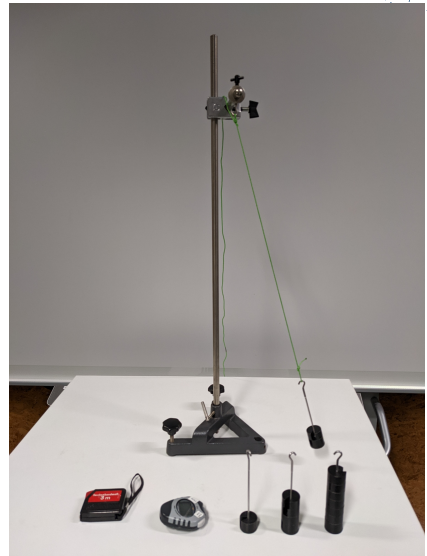

Image source: <https://www.photowall.de/berlin-skyline-panorama-tapete>

Onderzoeksvraag:
Hangt de periode van de massa af?

Meetmethode:

- Meet de lengte van de slinger $l = 59 \text{ cm}$
- $m = 60 \text{ g}$ (overige massa's, 160 g, 260 g, 360 g)
- Stopwatch
- Meet 10 periodes
- Herhaal de meting 5 keer per massa

massa / g	gem. periode / s
60	1,54
160	1,52
260	1,51
360	1,49

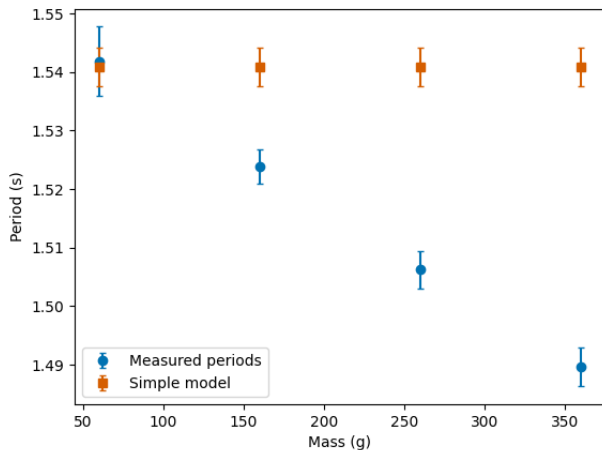
- Hangt de periode van de massa af?
- Welk bewijs heb je hiervoor?
- Het bewijs ligt in de meetonzekerheid!

massa / g	periode / s
60	$1,542 \pm 0,006$
160	$1,524 \pm 0,003$
260	$1,506 \pm 0,003$
360	$1,490 \pm 0,003$

Lengte gemeten met onzekerheid:

$(59,00 \pm 0,25)$ cm:

$T_{\text{ref}} = (1,541 \pm 0,003)$ s

(foutenbalken: SD)

Practicum – Verschuiving van Zwaartepunt

- Massa lijkt de periode daadwerkelijk te beïnvloeden.
- Maar we weten, uit de formule, dat dit niet kan!
Wat nu?
- De gestapelde 50 g massa's hebben een hoogte van $h = 1,4 \text{ cm}$.
- In de formule $T = 2\pi\sqrt{\frac{l}{g}}$ is l de lengte van draaipunt tot zwaartepunt.
- Dit zwaartepunt verschuift met 0,7 cm omhoog met iedere extra 50 g.

Hypothese:

Ik heb de verschuiving van het zwaartepunt gemeten in mijn periodes.

Ik kan hiervoor de lengtes corrigeren.

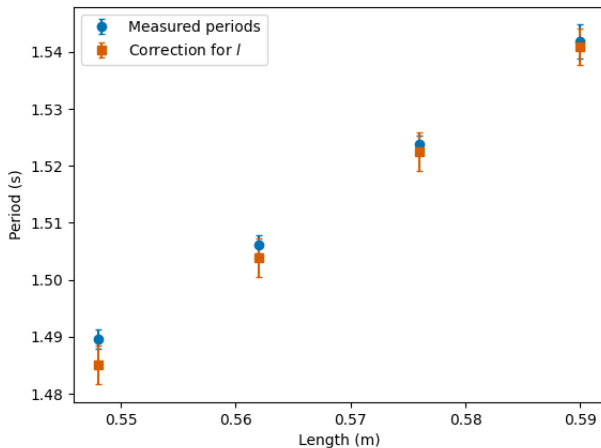

Metingen:

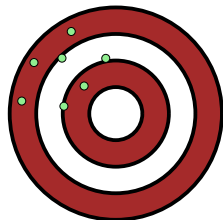
massa / g	periode / s
60	$1,542 \pm 0,006$
160	$1,524 \pm 0,003$
260	$1,506 \pm 0,003$
360	$1,490 \pm 0,003$

Berekend met formule:

lengte / cm	periode / s
$59,00 \pm 0,25$	$1,5409 \pm 0,0033$
$57,60 \pm 0,25$	$1,5225 \pm 0,0033$
$56,20 \pm 0,25$	$1,5039 \pm 0,0033$
$54,80 \pm 0,25$	$1,4850 \pm 0,0034$

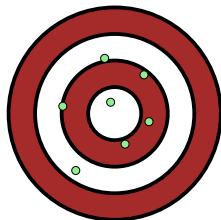

(foutenbalken: SE)

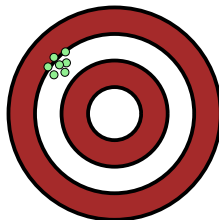
Lage precisie

Lage nauwkeurigheid

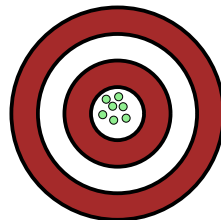
Lage precisie

Hoge nauwkeurigheid

Hoge precisie

Lage nauwkeurigheid

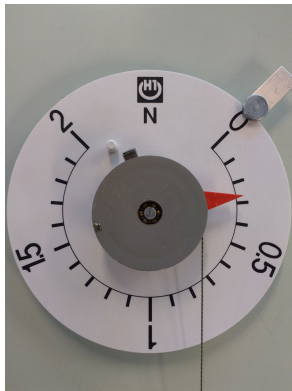
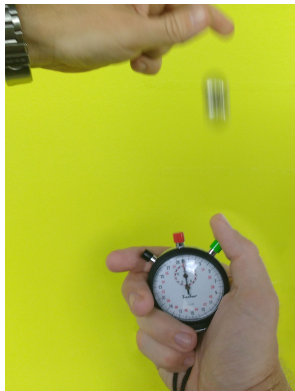

Hoge precisie

Hoge nauwkeurigheid

- Precisie zegt iets over de spreiding van de metingen: de meetonzekerheid.
- Nauwkeurigheid zegt iets over het raken van het doel: het gemiddelde.
- Vaak is dit doel echter onbekend!
- Meetresultaat: gemiddelde $\pm$ onzekerheid.
  - ▶ Gemiddelde: de beste schatting van je gemeten grootte.
  - ▶ Onzekerheid: gebied rond gemiddelde waarin de gemeten grootte te verwachten is.

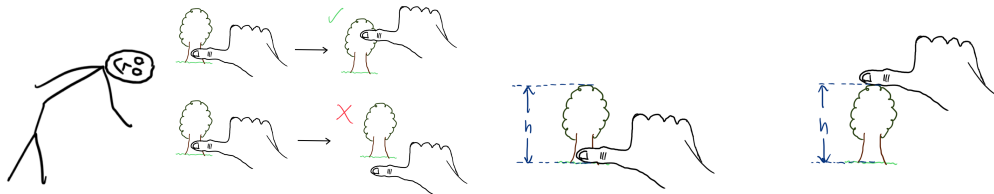
Bestaat er een experiment zonder meetonzekerheid? (think pair share)

Experiment – Duimsprong

Parallaxmeting door middel van een “duimsprong”:

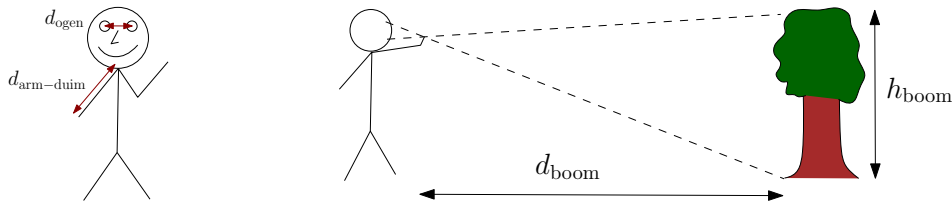
- Houd je hoofd 90° schuin.
- Strek je arm uit en houd je duim ook 90° gedraaid.
- Door met je linker of rechter oog te kijken, “springt” je duim op en neer.
- Ga op zo'n afstand staan, dat je duim precies de hele hoogte h van het object “springt”.

Experiment – Hoogtebepaling

Parallaxmeting door middel van een “duimsprong”:

- De verhouding van oogafstand tot armlengte is ongeveer vast: $\frac{d_{\text{arm-duim}}}{d_{\text{ogen}}} \approx 10$.
- Bij een duimsprong zoals hiervoor geldt dus: $\frac{d_{\text{arm-duim}}}{d_{\text{ogen}}} = \frac{d_{\text{boom}}}{h_{\text{boom}}}$.
- Ofwel: $\frac{d_{\text{boom}}}{h_{\text{boom}}} \approx 10$.
- Wanneer je de afstand meet, kun je de hoogte bepalen: $h_{\text{boom}} = \frac{d_{\text{boom}}}{10}$.

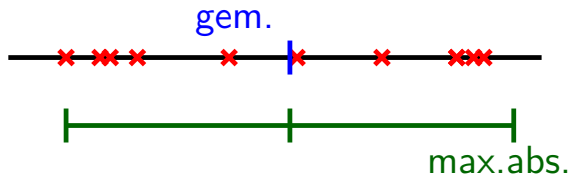
- Ga met behulp van een duimsprong na hoe groot ik ben.
- Let op, ga niet allemaal bij elkaar staan meten (confirmation bias).
- Resultaten bespreken.
- Hoe kunnen we onzekerheid kwantificeren?

Experiment – Onzekerheid kwantificeren

Maximaalafstand:

de grootste afstand van een van de metingen tot het gemiddelde

$$u_{\min-\max} = \max(\bar{x} - x_1, x_N - \bar{x})$$

Hoogte $h = (21,3 \pm 6,6) \text{ m}$

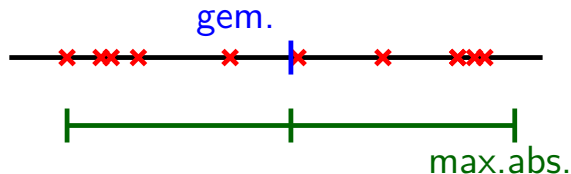
Hoogte (m)
26.7
26.2
26.2
24.0
27.0
14.7
16.0
15.7
16.8
19.5
21.5

Experiment – Onzekerheid kwantificeren

Maximaalafstand:

de grootste afstand van een van de metingen tot het gemiddelde

$$u_{\min-\max} = \max(\bar{x} - x_1, x_N - \bar{x})$$

Hoogte $h = (21,3 \pm 6,6) \text{ m}$

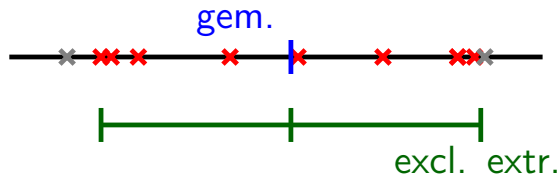
Hoogte (m)
14.7
15.7
16.0
16.8
19.5
21.5
24.0
26.2
26.2
26.7
27.0

Experiment – Onzekerheid kwantificeren

Zonder uitschieters:

zoals maximaalafstand, maar nu zonder de grootste en kleinste waarde uit de meetrij.

$$u_{\text{excl. extr.}} = \max(\bar{x} - x_2, x_{N-1} - \bar{x})$$

Hoogte $h = (21,3 \pm 5,6) \text{ m}$

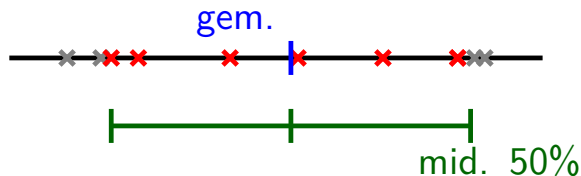
Hoogte (m)
14.7
15.7
16.0
16.8
19.5
21.5
24.0
26.2
26.2
26.7
27.0

Experiment – Onzekerheid kwantificeren

Middelste 50 %:

zoals maximaalafstand, maar nu met de middelste helft van de metingen.

$$u_{\text{mid.50\%}} = \max(\bar{x} - x_{N/4+1}, x_{N-N/4} - \bar{x})$$

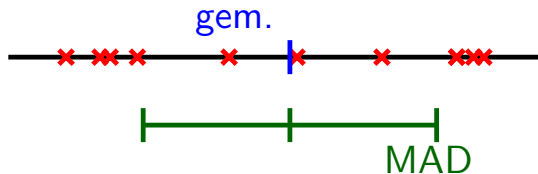
Hoogte $h = (21,3 \pm 5,3) \text{ m}$

Hoogte (m)
14.7
15.7
16.0
16.8
19.5
21.5
24.0
26.2
26.2
26.7
27.0

Experiment – Onzekerheid kwantificeren

Mean Absolute Deviation (MAD):

$$u_{\text{MAD}} = \frac{1}{N} \sum_i |x_i - \bar{x}|$$

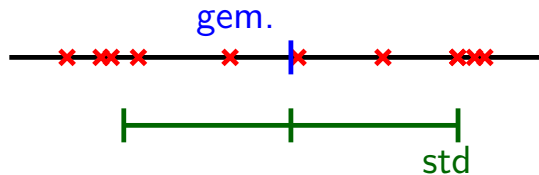
Hoogte $h = (21,3 \pm 4,3) \text{ m}$

Hoogte (m)
14.7
15.7
16.0
16.8
19.5
21.5
24.0
26.2
26.2
26.7
27.0

Experiment – Onzekerheid kwantificeren

Standaarddeviatie:

$$u_{SD} = \sigma_x = \sqrt{\frac{\sum_i (x_i - \bar{x})^2}{N - 1}}$$

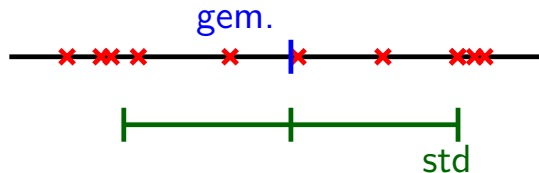
Hoogte $h = (21,3 \pm 4,9) \text{ m}$

Hoogte (m)
14.7
15.7
16.0
16.8
19.5
21.5
24.0
26.2
26.2
26.7
27.0

Experiment – Onzekerheid kwantificeren

Standaarddeviatie:

$$u_{SD} = \sigma_x = \sqrt{\frac{\sum_i (x_i - \bar{x})^2}{N - 1}}$$

Hoogte $h = (21,3 \pm 4,9) \text{ m}$

Kwantificeringen gedefinieerd en vergeleken in:

Kok, K., & Priemer, B. (2022). Comparing Different Uncertainty Measures to Quantify Measurement Uncertainties in High School Science Experiments.

International Journal of Physics and Chemistry Education, 14(1), 1–9.

<https://doi.org/10.48550/arXiv.2205.04102>

Hoogte (m)
14.7
15.7
16.0
16.8
19.5
21.5
24.0
26.2
26.2
26.7
27.0

Experiment – Resultaat van het Experiment

- Resultaten bespreken.
- Resultaat is dus altijd: gemiddelde $\pm$ onzekerheid.
- Hoe kunnen we dit experiment verbeteren?
- Hoe zouden we dit merken aan het resultaat?

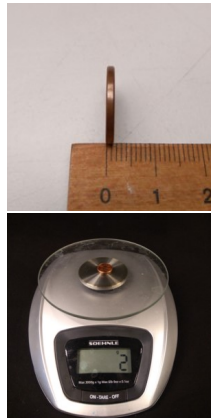

- Bepaal van welk materiaal een 1 cent muntje gemaakt is.
- Meten met keukenweegschaal en lineaal.
- Twee groepen, twee resultaten:
  - 1) $r_1 = 0,8 \text{ cm}$, $h_1 = 0,2 \text{ cm}$, $m_1 = 2 \text{ g}$, $\rightarrow \rho_1 = 4,97 \text{ g cm}^{-3}$.
  - 2) $r_2 = 0,7 \text{ cm}$, $h_2 = 0,15 \text{ cm}$, $m_2 = 2 \text{ g}$, $\rightarrow \rho_2 = 8,66 \text{ g cm}^{-3}$.
- Groep 1 gaat richting titaan, terwijl groep twee richting koper gaat.
- Geen bevredigend resultaat.

Materiaal	$\rho \text{ (g cm}^{-3}\text{)}$
Magnesium	1,7
Aluminium	2,7
Titaan	4,5
Staal	7,8–8,1
IJzer	7,9
Koper	8,9
Zilver	10,5
Goud	19,3

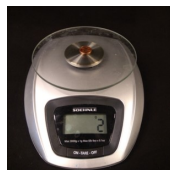
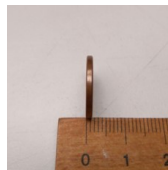
Materiaalbepaling – Onzekerheden

- We nemen van alle metingen het gemiddelde:
- $r_{\text{gem}} = 0,75 \text{ cm}$, $h_{\text{gem}} = 0,17 \text{ cm}$, $m_{\text{gem}} = 2 \text{ g}$, $\rightarrow \rho_{\text{gem}} = 6,66 \text{ g cm}^{-3}$.
- Dan nu de onzekerheden, twee vuistregels.
  - ▶ Analooq meetinstrument: u is een half schaaldeel.
  - ▶ Digitaal meetinstrument: u is een heel schaaldeel.
- $r_{\text{gem}} = (0,75 \pm 0,05) \text{ cm}$
- $h_{\text{gem}} = (0,17 \pm 0,05) \text{ cm}$
- $m_{\text{gem}} = (2 \pm 1) \text{ g}$
- Propagatie van onzekerheden doen we met behulp van relatieve onzekerheden.

Materiaalbepaling – Relatieve Propagatie

- Is niet de “officiële” manier van onzekerheden propagatie, maar een eenvoudiger alternatief: $u_{\%} = \frac{u_x}{x}$.
- Je berekent de procentuele onzekerheid van iedere meting die in je berekening gaat en telt die op.
- Dit is de procentuele onzekerheid van je eindresultaat.
  - ▶ $r_{\text{gem}} = (0,75 \pm 0,05) \text{ cm}$: $u_{\%} = \frac{0,05}{0,75} = 7\%$
  - ▶ $h_{\text{gem}} = (0,17 \pm 0,05) \text{ cm}$: $u_{\%} = \frac{0,05}{0,17} = 29\%$
  - ▶ $m_{\text{gem}} = (2 \pm 1) \text{ g}$: $u_{\%} = \frac{1}{2} = 50\%$
- $\rho_{\text{gem}} = 6,66 \text{ g cm}^{-3}$: $u_{\rho} = 6,66 \times (0,07 + 0,29 + 0,50) = 6$.
- Ofwel: $\rho_{\text{gem}} = (7 \pm 6) \text{ g cm}^{-3}$.
- Een érg teleurstellend resultaat.
- De percentages geven aan waar de grootste verbeteringen te behalen zijn: vooral de massa en hoogte!

Materiaal	$\rho \text{ (g cm}^{-3}\text{)}$
Magnesium	1,7
Aluminium	2,7
Titaan	4,5
Staal	7,8–8,1
IJzer	7,9
Koper	8,9
Zilver	10,5
Goud	19,3

Materiaalbepaling – Stacking

- Naukeuriger maken van metingen door middel van stacking.
- Tien munten meten, hierdoor wordt de onzekerheid “verdeeld” over de munten.
  - ▶ $r = (0,75 \pm 0,05) \text{ cm}$: $u_r = \frac{0,05}{0,75} = 7\%$
  - ▶ $h_{10} = (1,70 \pm 0,05) \text{ cm}$
 $h = (0,170 \pm 0,005) \text{ cm}$: $u_h = \frac{0,005}{0,17} = 3\%$
  - ▶ $m_{10} = (23 \pm 1) \text{ g}$
 $m = (2,3 \pm 0,1) \text{ g}$: $u_m = \frac{0,1}{2,3} = 4\%$
- $\rho_{\text{gem}} = 7,66 \text{ g cm}^{-3}$: $u_\rho = 7,66 \times (0,07 + 0,03 + 0,04) = 1.$
- Ofwel: $\rho_{\text{gem}} = (8 \pm 1) \text{ g cm}^{-3}$.
- Er blijven nog staal, ijzer en koper over.
- In werkelijkheid zijn de muntjes van staal met een koperen laag erover.

Materiaal	$\rho \text{ (g cm}^{-3}\text{)}$
Magnesium	1,7
Aluminium	2,7
Titaan	4,5
Staal	7,8–8,1
IJzer	7,9
Koper	8,9
Zilver	10,5
Goud	19,3

- ▶ Meetonzekerheden komen in elk experiment voor.
  - ▶ Ze zijn een essentieel onderdeel van een meetresultaat.
  - ▶ Ze vormen de sleutel tot het “bewijzen” van overeenstemming (of niet).
-
- Hebben jullie experimenten waarbij leerlingen steeds de verkeerde conclusie trekken op basis van meetgegevens?
  - Wat voor rol spelen meetonzekerheden bij jullie experimenten?
  - Vragen?

Website & Slides

